

[B] **VERTELLEN, BESCHRIJVEN, ILLUSTREREN.
DRIE ROMANS VAN GUSTAAF PEEK**

Gustaaf Peek publiceerde met *Armin* (2006), *Dover* (2008) en *Ik was Amerika* (2010) zowel op thematisch als vormelijk vlak een tot nu toe consistent oeuvre. Qua vorm profileert Peek zich voornamelijk als een complexoze verteller. Hij schrijft geen verdichtend proza en lardeert zijn teksten niet met metafictionele bespiegelingen. De aandacht ligt volledig bij de plot en de levensverhalen van de personages. Peeks vertellingen ontvouwen zich versplinterend: per hoofdstuk verspringt hij in tijd en ruimte, en wisselt het centraal waarnemende personage. Als lezer is het daarom bij sommige hoofdstukken eventjes zoeken over wie het nu precies gaat en waar en wanneer hij zich nu juist bevindt in het levensverhaal van dat ene personage. Tegen het einde worden de onderlinge verbanden tussen de personages echter duidelijk, en knopen alle losse eindjes zich aan elkaar. Thematisch richt Peek zich op vragen naar verantwoord handelen en identiteit – Peeks personages dolen, “verlangend naar een voorlopig verloren huis” (*Ik was Amerika*). In *Armin* wordt dit probleem aangebracht door de vraag naar afstamming en (eu)genetica; in *Dover* door migratie en de daarbij horende onthechting; via culturele minderheden en rassenhaat in *Ik was Amerika*.

Het meest overtuigende aspect in *Armin* en *Dover* is ongetwijfeld de compositie. In beide romans dient één levensverhaal als uitgangspunt en fundament, respectievelijk dat van Armin Immendorff/Waskowsky en Tony. Maar door dat verhaal weeft Peek nog enkele andere (levens)verhalen van personages die op het eerste gezicht niet altijd verwant lijken. *Armin* vangt aan in een Duitse kraamkliniek in Wereldoorlog II, waar men naast het opvangen van zwangere, alleenstaande vrouwen van frontsoldaten ook experimenteerde met eugenetica. De jonge verloskundige Armin Immendorff begint een relatie met de zwangere weduwe Anna. Bij de geboorte geeft zij haar kind de naam Armin, maar zij sterft in het kraambed. De verloskundige besluit het kind te adopteren, maar wanneer de oorlog ten einde is en de kliniek gevaar loopt, geeft hij het kind mee met de verpleegster Waskowsky.

Na deze eerste twee hoofdstukken, waarin Peek de actie zich laat ontwikkelen via de blik van de verloskundige en de verpleegster, gaan de andere hoofdstukken verder in op de levensverhalen van de genoemde en andere personages. We zien hoe Armin Waskowsky zich ontplooit als een intelligente jongeman die in het eerste deel van zijn volwassen leven geobsedeerd is door de zoektocht om te komen “tot nieuw leven buiten de natuur om”; we volgen zijn moeilijke relatie met zijn zoon Ben en maken kennis met een tienermoeder die haar baby liever had laten aborteren.

Deze verhalen mogen dan wel vlot verteld zijn, ze leiden niet tot enige boeiende ontwikkeling in de thematiek van ouderschap en identiteit – thema’s waarnaar elke verhaallijn op de een of andere manier terugkeert. Het boek lijkt een voortdurende illustratie van en variatie op de openingszin van de roman: “Elk nieuw leven begon met een verhaal.” Dit verhaal verleent een mens een deel van zijn identiteit. Zo is de naam Armin verbonden met het verhaal van Anna en Armin, vertelt een Japanner tegen Armin over zijn levensboom (“*I am a human being and I have this tree and my story*”), of geeft de dood de mensen een identiteit: “Hun naam is belangrijker, hun naam geeft hun ogen de dood”. Geïnspireerd is dit echter allemaal niet te noemen – Peek diept niet uit, maar herhaalt zich. Ook de vraag die deze roman stelt naar de verantwoordelijkheid van de volwassenen tegenover hun kinderen leidt niet tot interessante bespiegelingen. Wel krijgt de lezer voortdurend een herhaling van enerzijds biologische ouders die sterven of weglopen, anderzijds van mensen die zich actief en met liefde ontfermen over het kind.

Hetzelfde commentaar geldt voor *Dover*. Opnieuw is er een mooie mozaïekstructuur opgezet, die deze boeken in de meest banale zin van het woord spannend maakt. Maar tegelijk blijft alles aan de oppervlakte drijven, en wordt er geen diepe duik genomen in de behandelde materie. Tony, zoon van een Chinese vader en Indonesische moeder, verlaat zijn moederland, wanneer hij na een raid tijdens de economische crisis zijn ouders en zus verliest. Hij vlucht richting Europa, belandt in Rotterdam en komt onder de hoede van de mensensmokkelaar Mr. Chow, werkt in diens restaurant en wordt uiteindelijk “verstuurd” naar

Dover. Ondertussen volgen we ook de lotgevallen van enkele andere immigranten, een gevallen advocaat immigratierecht en een jong Hollands meisje dat de wereld rondreist – allen op zoek naar een “aanraking (...) als een oud en dierbaar slaaplied om alle tijd machteloos te maken”.

Een constante in deze levensverhalen is de verdringing en ontvluchting van het verleden: “Het was een afscheid. Elke stap, elk verhaal wiste zijn herinneringen, het vuil van zijn verleden weg.” Maar dat verleden keert telkens terug. Tony heeft nog steeds dromen waarin hij zijn zus omhoog gegooid ziet worden door een auto, hoe hij haar ziet liggen, en niet tot bij haar kan komen. Maar doordat er zoveel aandacht uitgaat naar de wederwaardigheden van de verschillende personages, blijft dit dilemma nogal steriel en stereotiep. Personages komen niet tot leven, en blijven eerder exemplarisch. Dat hoeft geen probleem te zijn, zolang ze maar verschillende betekenissen dragen en er uit hun interactie een bepaalde visie spreekt. Jammer genoeg zijn deze personages telkens opnieuw de herhaalde uitvoering van het allesoverheersende thema.

Ik was Amerika (2010), de roman waarvoor Peek de BNG-literatuurprijs ontving, ontsnapt aan enkele euvels van zijn voorgangers. Peek beperkt het aantal levens(verhalen), waardoor die zich meer volgens een eigen logica kunnen ontwikkelen en niet louter een illustratie zijn van het hoofdthema. De roman volgt in hoofdzaak het verhaal van de Amerikaanse kleurling Harris en de Nederlandse Dirk. Die laatste voegde zich in de Tweede Wereldoorlog, na het verlies van zijn beide ouders, bij het Duitse leger, dat hem in Afrika stationeerde. Daar nemen de geallieerden hem gevangen, waarna hij naar een Texaans kamp wordt gebracht. Hij wordt in de VS tewerkgesteld op de velden van Mr Love, en leert er Harris kennen. De twee worden vrienden, en Dirk heeft een kortstondige relatie met Harris’ mysterieuze halfzus, Cicely. Een relatie die er uiteindelijk toe zal leiden dat Dirk dertig jaar na de oorlog terugkeert naar Amerika om Harris te ontmoeten. Daarnaast is er nog het verhaal van Jennifer, een personage waarvan de lezer de identiteit slechts langzaam ontdekt.

Thema’s van onthechting en ontworteling keren in deze roman terug. Maar Peek brengt ze subtieler aan, en laat het ene thema niet primeren op het andere. Verder brengt hij impliciet parallellen aan

tussen de kleurlingen en de Duitsers: beide groeperingen worden van Afrika naar Amerika gebracht, en als minderheid zijn ze er vaak slachtoffer van fysiek en mentaal geweld. Expliciet wordt de positie van de Amerikaanse kleurlingen vergeleken met de Joden in het Europa van de Tweede Wereldoorlog. Maar echt iets interessants doet Peek hiermee niet, al verklaart het wel deels de titel: *Ik was Amerika* als “ik maak Amerika schoon van alle minderheden”.

Hoewel de psychologisering van deze personages sterker en treffender is, blijven ze een exemplarisch karakter vertonen. Harris is degene die geborgenheid vindt in zichzelf omdat hij de verantwoordelijkheid neemt voor zijn keuzes en hun ethische kracht, terwijl Dirk die als eeuwige zwerver ontloopt. De titel als “ik ben Amerika”, het land van de vrije keuzes?

Ondanks de vertelkracht die Peek tentoonspreidt, heeft hij in feite weinig nieuws te vertellen over zijn thema’s. Dat leverde bij mij alvast een ambigue leeservaring op: enerzijds vond ik het vaak aangenaam om deze verhalen te lezen, anderzijds leek ik mij op een dieper niveau te vervelen. Deze romans lijken mij dan ook vooral een uitnodiging tot een “kort verblijf in andermans huis, tijd, op andermans straten. De macht over meerdere verhalen, verplaatsing, verbeelding tegen de routine van werk en rust” (*Ik was Amerika*). Diepgang zoek je dan maar in een ander huis.

HANS DEMEYER

GUSTAAF PEEK, *Ik was Amerika*, Querido, Amsterdam, 2010, 288 p.

GUSTAAF PEEK, *Dover*, Contact, Amsterdam, 2008, 222 p.

GUSTAAF PEEK, *Armin*, Contact, Amsterdam, 2006, 240 p.